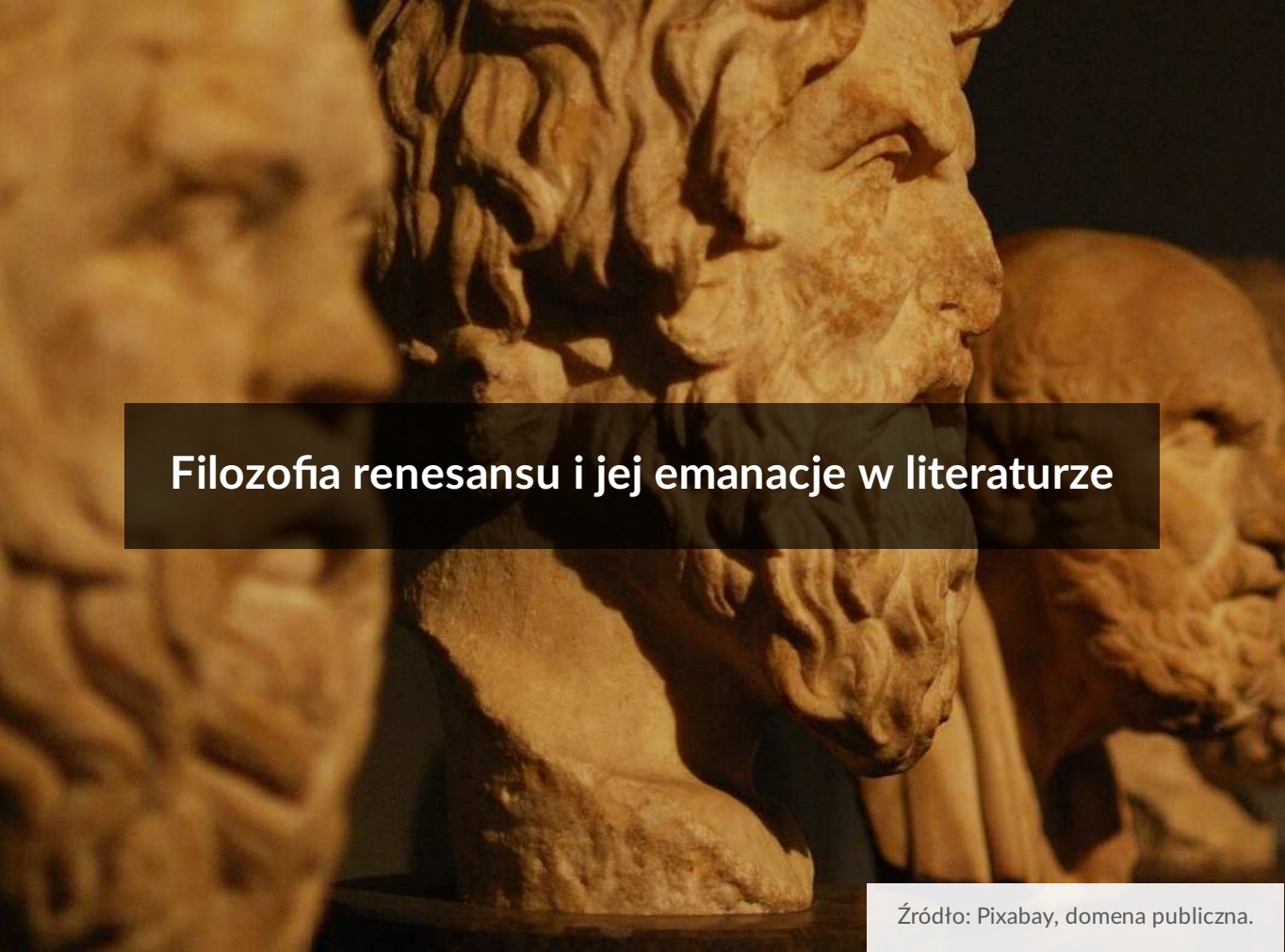

Filozofia renesansu i jej emanacje w literaturze

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren I*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XI, Księgi wtóre*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *O żywocie ludzkim, Księgi pierwsze, 101*.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XIX, Księgi wtóre*.

Filozofia renesansu i jej emanacje w literaturze

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jak kształtowała się myśl renesansu? Jakie były źródła nowego sposobu myślenia o człowieku, jego godności i nieskończonych możliwościach ludzkiej natury? Czy humanizm odzwierciedlał się w refleksji na temat państwa?

Wpływy kultury antycznej to przede wszystkim odkrycie na nowo filozofii starożytnej. Doktryny Greków i Rzymian były podstawą intelektualną dla humanizmu. Renesansowa koncepcja człowieka wprost odwoływała się do epikureizmu, stoicyzmu i sceptycyzmu – doktryn poszukujących ideału ludzkiego życia. Założona w 1462 roku Akademia Platońska we Florencji stała się czołowym ośrodkiem filozoficznym rozwijającym myśl Platona i neoplatoników. Nawiązaniem do *Państwa* Platona było słynne dzieło angielskiego myśliciela Thomasa More'a – *Utopia*.

Twoje cele

- Poznasz najważniejsze źródła myśli filozoficznej renesansu.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób filozofia renesansu wpływała na literaturę.

- Dowiedziesz powiązania renesansowej idei utopii z myślą polityczną Platona.

Przeczytaj

Stoicyzm

Twórcami [stoicyzmu](#) są **Zenon z Kition** (336–264) oraz jego następcy: **Kleantes z Assos** (331–232) i **Chryzyp z Soloi** (282–204). Uważali oni, iż najwyższym dobrem jest cnota, która ułatwia człowiekowi panowanie nad sobą we wszelkich trudnych okolicznościach, zapewnia niewzruszony spokój i czyni obojętnym na cierpienie.

Dzieła stoików greckich nie przetrwały do naszych czasów. Wiedzę na temat ich [teorii](#) czerpiemy z pism stoików działających w starożytnym Rzymie: **Cycerona** (Marcus Tullius Cicero, 106–43), **Seneki** (Lucius Annaeus Seneca, 4 p.n.e. – 65 n.e.), **Epikteta z Hierapolis** (55–135), cesarza **Marka Aureliusza** (Marcus Aurelius Antoninus, 121–180).

Stoicy uznali, że cnota polega na wierności **rozumowi** – greckiemu [logosowi](#), który wypełnia duszę świata i duszę ludzką. Człowiek powinien rozwijać i doskonalić własną rozumną naturę i stawać się mędrce. Oprócz mądrości musi kształtować w sobie niezłomność, stoik bowiem potrafi być opanowany i niewzruszony, wolny od jakichkolwiek uczuć. Pozostaje obojętny na targające zwykłym człowiekiem namiętności – [afekty](#): miłość, pragnienie rozkoszy, strach przed chorobą. Nie poruszy go też rozpacz po stracie najbliższych. Z tą tezą stoików dyskutuje Jan Kochanowski w *Trenach*:

” Jan Kochanowski

Tren I

„Próżno płakać” – podobno drudzy rzeczecie.

Cóż, prze Bóg żywy, nie jest prózno na świecie?

[...] Nie wiem, co lżej: czy w smutku jawnie żałować,

czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować?

Źródło: Jan Kochanowski, *Tren I*.

Nie należy się też lękać śmierci, cnotliwy mędrzec bowiem nie boi się tego, co nieuchronne i niezależne od woli człowieka, a przyjmuje z pogodą, co los mu przynosi. Gdy uda mu się wykorzenić uczucia, pogrąża się w stanie **apatii**, która polega na niezależności od wzruszeń i utrzymywaniu niezmałconej siły własnego rozumu.

Stoik pozostaje też obojętny na dobra zewnętrzne, do których ludzie zwykle się przywiązują i których pragną. Jest więc samowystarczalny, co znaczy, że do swojego szczęścia nie potrzebuje: majątku, wysokiej pozycji społecznej, urzędów, opinii ludzkiej. Te zewnętrzne dobra, względem których mędrzec pozostaje niezależny, nazywano w polskiej poezji renesansowej darami zwodniczej Fortuny. To ona bawi się ludzkimi pożądaniami, dając lub odbierając majątek, urzędy, stanowiska. Człowiek niezłomny nie może uzależniać swego szczęścia od kapryśnych wybryków losu, natomiast musi je zamknąć we własnym i zależnym tylko od niego niezmiennym umyśle. Stoicką naukę upowszechniał w *Pieśniach* Jan Kochanowski:

” Jan Kochanowski

Pieśń XI, Księgi wtóre

Stateczny umysł pamiętaj zachować,
jesli cię pocznie nieszczęście frasować;
także i góry nie radzęć wylatać,
kiedy się szczęście z tobą imie bratać.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń XI, Księgi wtóre*.

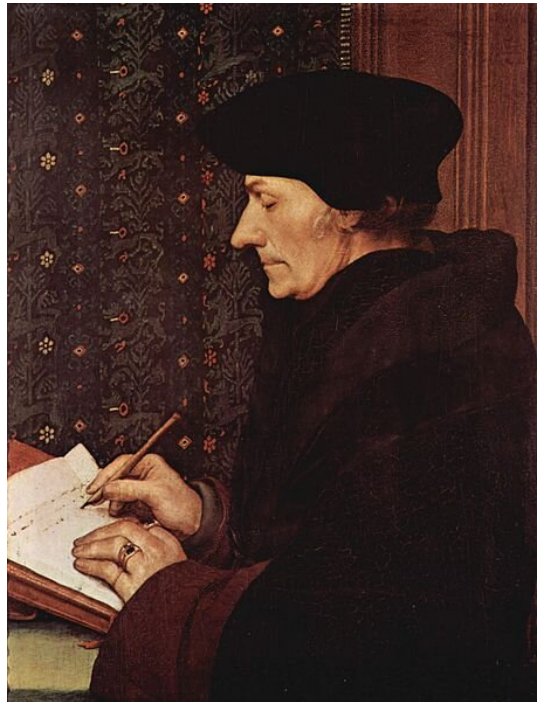
W kolebce renesansu, na południu Europy wychwalał stoików **Francesco Petrarca** (1304–1374). Wielbił on mądrość Cyserona, którego uważał za mistrza i nauczyciela umiejętności życia według cnót.

Podczas gdy stoicyzm nawoływał do osiągania cnoty heroicznym wręcz wysiłkiem, **epikureizm** tęsknił za spokojnym życiem, po grecku **ataraksją**.

Epikurejczycy za najwyższe dobro, najwyższą cnotę uznali przyjemność, co zresztą stało się przedmiotem ostrej krytyki ze strony myślicieli stoickich. Cnota - przyjemność nie polegała jednak na oddawaniu się prostym rozkoszom ciała. Rozumiano ją jako oddalenie od człowieka wszelkiego cierpienia.

W jednym ze swych dzieł Cynceron przytacza zwięźle poglądy epikurejczyków:

” Nie szukamy bowiem takiej tylko rozkoszy, która pociąga naszą naturę jakąś ponętą i którą zmysły nasze przyjmują z pewną przyjemnością, lecz za największą rozkosz poczytujemy tę, której doznaje się po oddaleniu wszelkiego cierpienia.

Hans Holbein, *Erasm*, 1500–1525

W Europie północnej rozpowszechniał stoicyzm Erazm z Rotterdamu. W 1529 r. wydał on komplet filozoficznych dzieł Seneki, a dedykował je biskupowi krakowskiemu – Piotrowi Tomickiemu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Epikureizm

Epikureizm to helleńska szkoła filozoficzna. Jej założycielem był **Epikur z Samos** (341–270). Twierdził on, iż najwyższym dobrem jest przyjemność. Uzyskujemy ją poprzez umiarkowane korzystanie z życia oraz unikanie cierpienia (zwłaszcza zrodzonego z lęku przed śmiercią i lęku przed bogami). W renesansie nauka Epikura znana była dzięki poematowi *O naturze rzeczy* autorstwa rzymskiego epikurejczyka **Lukrecjusza** (Titus Lucretius Carus, ok. 97–55 p.n.e.).

Najdokuczliwszym cierpieniem jest lęk. Filozofia zaś ma się stać rodzajem terapii uwalniającej od niego. Tak epikurejczyk opisywał w swoim poemacie najokrutniejsze z bolesnych uczuć:

” Lęk, co zakłóca nam życie do samej najgłębszej głębi, rzucając na wszystko mroczny cień śmierci, i nie pozwala z niczego nam czerpać czystej, niezmaćconej rozkoszy.

I dalej:

” Płonny lęk przed bogami dławi śmiertelnych za życia.

Przyjemność zyskuje się na drodze uwalniania od tych trapiących ludzkość cierpień: od lęku przed bogami i lęku przed śmiercią. Bogów, pouczał Epikur, bać się nie należy, gdyż nie troszczą się oni o świat i z obojętnością spoglądają na losy ludzkie. Bóstwo obojętnie przyglądające się dramatycznym kolejom ziemskiego świata opisał Jan Kochanowski:

” Jan Kochanowski

O żywocie ludzkim, Księgi pierwsze, 101

Wieczna Myśli, któraś jest dalej niż od wieka,
jesli cię też to rusza, co czasem człowieka,
wierzę, że tam na niebie masz [mięsopust](#) prawy
patrzac na rozmaite świata tego sprawy.

Źródło: Jan Kochanowski, *O żywocie ludzkim, Księgi pierwsze, 101.*

Tym bardziej nie należy się lękać śmierci.
Dusza ludzka, podobnie jak ciało,
zbudowana została z atomów.
Nieśmiertelności więc nie ma, a śmierć
jest ostatecznym kresem wszystkiego.
Jeżeli śmierć to ostateczny rozpad
atomów, nie można się jej bać. Dlaczego?
Epikur uczy:

”

W renesansie dzieło epikurejczyków kontynuował włoski humanista **Lorenzo Valla** (ok. 1407–1457). W swoich pracach chwalił dążenie do rozkoszy rozumianej jako bezpieczeństwo i spokój ducha, jako harmonia między przyjemnością cielesną i duchową.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sceptycyzm

Sceptycyzm głosił względność i niepewność ludzkiego poznania. Osiągnięcie wiedzy pewnej jest niemożliwe, możliwa jest tylko wiedza prawdopodobna.

Założycielem tego kierunku był **Pirron z Elidy** (ok. 376–286), myśl szkoły sceptycznej znamy dzięki **Sekstusowi Empirykowi** (III w. n.e.) i jego pismom: *Zarysy pirrońskie* oraz *Przeciw matematykom*.

Sceptycyzm to ostatni ważny kierunek okresu helleńskiego. Jego twórcy wypracowali argumenty zmierzające do pokazania względności każdej wiedzy.

Żywili przekonanie, że rzeczy są niepoznawalne, więc nie możemy wypowiadać o nich żadnych pewnych twierdzeń. Dlatego wymagali powstrzymania się od wszelkich sądów na temat rzeczywistości. Wstrzemięźliwość w sądzeniu sprowadza spokój, a wraz z nim szczęście.

A zatem śmierć, najstraszniejsze z nieszczęść, wcale nas nie dotyczy, bo gdy my istniejemy, śmierć jest nieobecna, a gdy tylko śmierć się pojawi, wtedy nas już nie ma.

Szczęście jest więc brakiem cierpienia – jeżeli gości w naszym życiu, cieszyć należy się chwilą, dopóki ona trwa.

W renesansie nurt filozofii sceptycznej reprezentował **Michel de Montaigne** (1533–1592). Filozofia jego zdaniem miała być sztuką życia, a sztuka ta polega na tym, że człowiek nie wikła się w niepewne i nierozwiązywalne spory teoretyczne, dotyczące np. istnienia Boga czy nieśmiertelnej duszy. Słuszniej się od tych roztrząsań powstrzymać i próbować, jak epikurejczycy, cieszyć się życiem, w sytuacjach zaś trudnych zachować niewzruszoność, jak stoicy.

Antoine Maurin, *Michel de Montaigne*, XIXw.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tradycja filozofii helleńskiej znalazła odzwierciedlenie w myśli renesansu, ale i dziś odnajdujemy jej ślady w potocznym języku. Obecnie stoik to ten, kto zachowuje niezmałony spokój, wyróżnia się równowagą ducha i umiejętnością panowania nad sobą. W sytuacjach trudnych hasła stoicyzmu utożsamiamy z wezwaniem do dzielności i męstwa, do biernego bohaterstwa – można je zamknąć w słowach „cierp i milcz”. Epikurejczyk zaś to człowiek, który korzysta z wszelkich uciech życia, porównywany bywa dziś mylnie z wyuzdanym hedonistą. Dzisiejszy sceptyk natomiast to po prostu niedowiarek, który ustosunkowuje się do wszystkiego krytycznie bądź nieufnie.

Słownik

| afekt

stan silnego wzburzenia

antyutopia

wizja społeczeństwa zmierzającego do katastrofy i samounicestwienia

ataraksja

spokój ducha

emanacja

zorganizowany, hierarchicznie proces wyłaniania się bytów z Absolutu, będącego pierwszą i doskonałą zasadą bytu, jego źródłem i przyczyną

epikureizm

jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Epikura z Samos; w myśl tej doktryny w życiu powinno się zaspokajać tylko naturalne, niezbędne dla życia potrzeby i tylko z nich czerpać przyjemność (tzw. hedonizm umiarkowany); Epikur nauczał w swoim ogrodzie, do którego mógł wstąpić każdy przechodzień, aby nieco odpocząć, napić się wody i wziąć udział w przyjemnych, intelektualnych rozmowach

hipostaza

(gr. *hypóstasis* – podstawa, istota) termin wywodzący się od Plotyna, oznaczający byt, który wyłonił się z Absolutu i zajmuje określone miejsce w hierarchii bytów

logos

(gr. *légein* – zbierać) synonim słowa, rozumienia, rozumu; prawa rządzące rzeczywistością

platonizm

filozofia Platona charakteryzująca się przekonaniem, że prawdziwym i rzeczywistym bytem jest tylko byt idealny

stoicyzm

(gr. *he stoa he poikile*) jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Zenona z Kition; system filozoficzny głoszący atomizm i zasadę niewzruszoności – nieodczuwania żadnych emocji, życia zdystansowanego do spraw bieżących i wyobcowania; Zenon nie był Ateńczykiem, nie mógł więc nabyć w mieście budynków do stworzenia własnej szkoły, wykładał zatem w bramie prowadzącej do miasta; nazwa nurtu pochodzi od greckiego określenia „brama malowana”

synkretyzm

(gr. *synkre-tismos*) to połączenie różnych i niejednokrotnie niezgodnych czy wręcz sprzecznych poglądów filozoficznych, estetycznych, społecznych bądź religijnych w jedną całość

teoria

(gr. *theoria* – oglądanie, badanie) całościowa koncepcja zawierająca opis i wyjaśnienie określonych zjawisk i zagadnień; też: czyjkolwiek koncepcja na określony temat; dział nauki o literaturze, kulturze, sztuce itp. zajmujący się systematyzowaniem pojęć i twierdzeń leżących u podstaw tych dziedzin; teza jeszcze nieudowodniona lub nieznajdująca potwierdzenia w praktyce

utopia

(gr. *outopos* – miejsce, którego nie ma; lub gr. *eutopia* – dobre miejsce) ideał szczęśliwego społeczeństwa

Animacja

Polecenie 1

Obejrzyj animację. Zastanów się, jak rozumiesz przytoczoną w multimedium myśl Cycerona: „prawda jest wprawdzie jedna, lecz dochodzi się do niej rozmaitymi filozoficznymi szlakami”. Zapisz swoje przemyślenia.

Wystąpił błąd

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem Filozofia renesansu.

Polecenie 2

Na podstawie treści zakładki „Przeczytaj”, filmu oraz audiobooka wyjaśnij koncepcję cnoty jako źródła szczęścia.

Audiobook

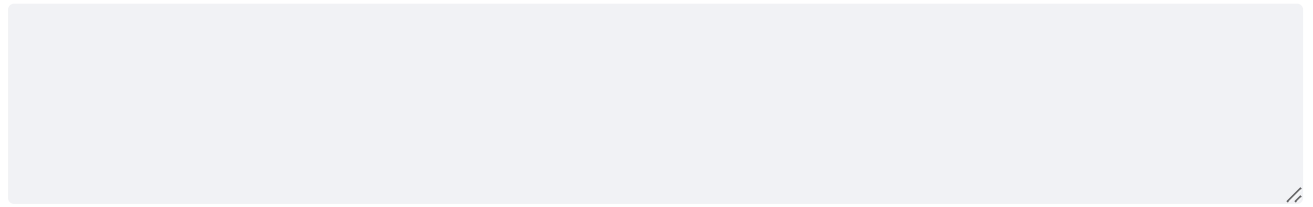
Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka. Przedstaw te założenia i myśli filozofów starożytnych, do których nawiązywali twórcy renesansu.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Na podstawie wysłuchanych treści przedstaw renesansową koncepcję natury i godności ludzkiej.

Ćwiczenie 1

Uzupełnij mapę myśli informacjami na temat utopii.

Ćwiczenie 2

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Filozofia renesansu i jej emanacje w literaturze

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna najważniejsze źródła myśli filozoficznej renesansu;
- przeanalizuje, w jaki sposób filozofia renesansu wpływała na literaturę;
- dowiedzie powiązań renesansowej idei utopii z myślą polityczną Platona.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- prezentacja;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z materiałem z sekcji „Przeczytaj” i przygotowanie prezentacji na podstawie informacji tam zawartych.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie

uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje o swoje przykłady. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna lub wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel prosi uczniów o połączenie się w pary, a następnie na tablicy zapisuje hasło: filozofia renesansu. Uczniowie wykonują mapę myśli, zapisując na kartkach swoje pomysły w wyznaczonym czasie. Wybrana para zapisuje na tablicy swoje propozycje wokół postawionego problemu, po czym są one uzupełniane przez pozostałe pary, których pomysły nie zostały jeszcze zapisane.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Animacja”, a następnie czyta polecenia nr 1 i 2. Uczniowie wykonują zadania w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Audiobook”. Nauczyciel włącza nagranie, tak aby cała klasa je wysłuchała. Następnie uczniowie indywidualnie wykonują polecenia i ćwiczenia z tej sekcji. Chętne osoby przedstawiają wyniki swojej pracy. Nauczyciel weryfikuje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby odnieśli się do pytań postawionych na początku lekcji:
 - Jak kształtowała się myśl renesansu?
 - Jakie były źródła nowego sposobu myślenia o człowieku, jego godności i nieskończonych możliwościach ludzkiej natury?
 - Czy humanizm odzwierciedlał się w refleksji na temat państwa?

2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Przygotuj oś czasu, na której umieścisz filozofów renesansu wraz z ich dziełami.

Materiały pomocnicze:

- *Dlaczego filozofia? Filozofia a świat współczesny, doświadczenia źródłowe, drogi do filozofii*, „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 237–256.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach.